

Методика мови

ВИВЧЕННЯ МОВЛЕННЕВОГО ЖАНРУ ТЕЛЕФОННА РОЗМОВА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

Людмила ГАЛАЄВСЬКА,
молодший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України

*Телефонна розмова перебуває на межі
мистецтва і життя.*

*Це розмова не з людиною, а з образом,
який виникає в тебе, коли ти її слухаєш.*
Андре Моруа

У статті проаналізовано наукову літературу з вибраної теми, акцентовано увагу на проблемі вивчення мовленнєвих жанрів на уроках української мови, виокремлено жанрові характеристики фатичного жанру телефонна розмова. На прикладі вправ висвітлено жанрові особливості.

Ключові слова: мовленнєвий жанр, телефонна розмова, жанрові ознаки, паспорт жанру.

Постановка проблеми. Реформи в системі сучасної освіти зумовили трансформацію її завдань — сформувати різнобічно розвинену, ініціативну, конкурентоспроможну, соціально мобільну особистість, яка в майбутньому зможе реалізуватися як професіонал в умовах динамічного розвитку інформаційного суспільства. А це передбачає високу культуру спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності, володіння засобами самовираження рідною мовою, вміння аналізувати й продукувати тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення залежно від комунікативної ситуації.

Аналіз останніх публікацій щодо актуальності досліджень теорії мовленнєвих жанрів, термінологічного апарату, типології мовленнєвих жанрів свідчить про те, що в сучасній лінгводидактиці спостерігаються численні праці з науковців ближнього зарубіжжя (Л. Балашова, М. Бахтін, А. Вежбіцька, С. Гайда, В. Дементьєв, В. Карасик, В. Леонтєв, Л. Маркова, Р. Назарова, О. Паршина, О. Сиротиніна, В. Шаховський та ін.) і виявляється певний інтерес вітчизняних дослідників (Ф. Бацевич, Н. Голуб, Т. Груба, І. Корольов, Л. Матусевич, І. Паславська, Р. Помірко, О. Селіванова та ін.). На основі синтезування поглядів учених доходимо висновку, що для добору мовленнєвого жанру варто враховувати ситуацію спілкування; комунікативну мету; характер комунікації (офіційна чи неофіційна); сферу мовленнєвого спілкування (побутова, професійна, гро-

мадська, наукова, ділова та ін.); адресата (активний/пасивний; особистість/колектив/маса; чоловік/жінка; рівний/підлеглий; ровесник/молодший/старший).

Мета статті — розкрити окремі аспекти фатичного мовленнєвого жанру телефонна розмова на уроках української мови в старшій школі.

Мовленнєва діяльність учнів охоплює систему мовленнєвих умінь (сприймати, відтворювати і створювати усні й письмові монологічні й діалогічні висловлювання), необхідні учням для спілкування в різних життєвих ситуаціях. Мовленнєва здатність кожної особистості виявляється у наявності вмінь спілкуватися усною й писемною літературною мовою, користуючись багатством її виражальних засобів залежно від мети й завдань комунікації, сфери суспільного життя [1, с. 9].

З усіх мовленнєвих жанрів доцільно використовувати насамперед ті, які потрібні здобувачам освіти у період навчання в школі й після закінчення її [6, с. 9-10].

Для повноцінного спілкування людині необхідні спеціальні вміння, у тому числі жанрові, як-от: «швидко й правильно орієнтуватися в умовах спілкування», «правильно спланувати своє мовлення», «знаходити адекватні засоби для передання цього змісту», «забезпечити зворотний зв'язок». Якщо «будь-яку з ланок буде порушено, мовцєві не вдасться досягти бажаних результатів спілкування — воно буде неефективним» [4, с. 15].

Комунікативна мета *МЖ телефонна розмова* — поінформувати співрозмовника, висловити своє ставлення до чогось; довести щось, переконати його у чомусь; з'ясувати щось; попросити про щось; привітати з чимось тощо).

У структурі типової приватної розмови зазвичай виділяють три компоненти:

- 1) початок спілкування (налагодження зв'язку/контакту);
- 2) повідомлення мети дзвінка, виклад справи;
- 3) закінчення розмови.

Кожен із цих компонентів передбачає вибір етикетних формул, що залежить від таких обставин:

- 1) *куди* телефонують (в установу, організацію чи додому);
- 2) з якою *метою* телефонують (прохання, повідомлення, запрошення тощо);

3) кому телефонують (вік, посада, фах, стать абонента);

4) хто телефонує (психічний тип особи, емоційний стан, особливості мовлення);

5) характер *взаємин* співрозмовників (офіційні, дружні, товариські, родинні, інтимні тощо).

З огляду на важливість емпатії, привертаємо увагу до здатності мовця контролювати власне висловлювання й водночас відстежувати реакцію співрозмовника.

Нині значення активної комунікації зростає. Телефон/смартфон відіграє суттєву допоміжну роль для здобуття інформації, оперативного реагування на події, дистанційного керування діями чи їх корегування тощо. Слід пам'ятати про те, що телефон/смартфон — не забавка, а засіб спілкування, до того ж, особливий: співрозмовники не бачать один одного, а тому передавання інформації через міміку, жести, вираз очей просто неможливий. У наш час листування і спілкування замінили короткі телефонні розмови.

В українському суспільстві побутує таке поняття як «мобільна культура». За статистикою, кожен другий українець має мобільний телефон/смартфон, а багато хто — і не один. За даними соціологічного опитування, існує потреба у формуванні й поширенні етики користування мобільним зв'язком. Молодь переважно не вважає на необхідне переводити мобільний телефон/смартфон у беззвучний режим у громадських закладах.

До переліку причин недоліків, що призводять до неефективного телефонного спілкування, відносять такі:

- неготовність до розмови;
- надмірна сухість у спілкуванні, недружнє ставлення до співбесідника;
- невинуватене небагатослів'я, що межує зі зневажливістю;
- нетерпіння, роздратування;
- прагнення швидше закінчити розмову;
- уникнення звертання до співрозмовника на ім'я;
- байдужість до проблем співрозмовника;
- зверхність та зневага у виразах та інтонаціях;
- брак контролю над своїми почуттями й емоціями;
- агресивна поведінка (гнів, крикливість, грубість тощо);
- невпевнена поведінка (запобігливість, скрадливий тон бесіди, образа у відповідь на критичні зауваження, готовність піддатися бажанням співбесідника, невміння обстоювати свої інтереси й відмовляти в проханні, невміння припинити надто довгу розмову тощо);
- неконкретні запитання й розпливчасті відповіді;
- зайва увага до другорядного, що не на користь основному, «переливання із порожнього в порожнє» [5, с. 67].

Одне з важливих правил телефонної розмови — лаконічність. Називають такі причини дотримання її:

- 1) цінування часу абонента;
- 2) повага права інших додзвонювачів, для яких розмова з абонентом може бути не менш важлива;
- 3) призначення телефонної розмови — розв'язання нагальних справ.

Щоб телефонна розмова була результативною, ефективною, необхідно заздалегідь продумати основу, канву розмови, зокрема, сформулювати запитання, прохання, новини тощо.

Приватна телефонна розмова відрізняється від ділової невимушеністю спілкування, менш строгою регламентованістю мовного етикету, можливістю використання жартовливих етикетних виразів.

За дослідженнями соціологів, 62% людей відчувають дискомфорт, спілкуючись по телефону/смартфону. Певні незручності для оточення нерідко створюють мовці, що зловживають телефонними розмовами у громадських місцях. Тому необхідно знати правила культури спілкування мобільним телефоном/смартфоном, а саме:

1. Відповідаючи на вхідний дзвінок у громадському місці, краще вийти на вулицю, зайти в інше приміщення чи просто відійти подалі від людей, щоб не заважати своєю розмовою.

2. Якщо ви очікуєте на важливий дзвінок, увімкніть беззвучний режим чи скористайтеся послугою «Голосова пошта».

3. Існує певний перелік місць і заходів, де необхідно обмежити себе в користуванні мобільним зв'язком, як-от: лікарні, навчальні заклади, театри, кінотеатри, прес-конференції, громадські зустрічі, круглі столи, наради, засідання тощо.

4. У людних місцях потрібно відрегулювати гучність вхідного дзвінка мобільного телефону/смартфону.

5. Уникайте встановлення на мобільний телефон рингтонів, образливого чи нецензурного змісту.

6. Тестування власного телефону/смартфону на рівень гучності рингтонів краще здійснювати вдома, а не в громадських місцях.

7. Розмовляти необхідно тихо, не підвищуючи голос і не привертаючи уваги.

8. Ви не завжди зобов'язані відповідати на вхідний телефонний дзвінок — деякі розмови можна просто відтермінувати.

9. Навіть якщо ненадовго виходите з приміщення, не забувайте брати з собою мобільний телефон/смартфон.

11. Некоректно використовувати чужі мобільні телефони/смартфони з власною метою та повідомляти їхні номери третім особам без дозволу.

12. Перебуваючи в бібліотеці, переведіть свій телефон/смартфон у беззвучний режим, у разі крайньої необхідності відповідайте на дзвінок тихо й лаконічно.

13. Якщо вам не відповіли на дзвінок, не варто телефонувати наполегливо й неперервно. Витримайте паузу.

14. Ініціатива завершення розмови належить тому, хто зателефонував. Однак, якщо розмовляють чоловік і жінка, то таке право належить жінці. Так само першим закінчує розмову старший за віком або службовим становищем.

15. Містечтво ведення телефонної розмови полягає в тому, щоб стисло сказати все, що потрібно й отримати відповідь.

Лише впродовж перших 15 секунд телефонної розмови формується ставлення її учасників один до одного. Соціальні психологи називають це явище «ефектом первинності», тобто, як співрозмовник сприйматиме нас упродовж розмови, залежить від того, чи вдасться нам із перших секунд спілкування справити приємне враження на нього. Щоб створити позитивний емоційний фон у телефонній розмові, експерти радять усміхатися, розмовляючи зі співрозмовником, адже усмішка за допомогою інтонації передається й відчувається навіть по телефону.

Розглянемо на конкретних прикладах, як можна реалізувати вивчення жанру телефонна розмова на уроках української мови у старшій школі.

Вправи і завдання:

Прочитайте телефонні діалоги. Укажіть помил-

ки, яких припустилися мовці. Запишіть відредаговані діалоги.

А

- А хто це телефонує?
- А навіщо він вам?
- Давайте Петренка до телефона.
- Іванові Павловичу немає часу розмовляти з вами.
- Я ж вам сказав, що не зможу прийти на збори.

Б

- Алло! Куди я потрапив?
- А коли вона прийде?
- Не заважайте мені своїми дрібницями.
- Це не моя справа, звертайтеся до директора.
- Ваше прохання безглузде, задовольняти його ми не будемо.

Доберіть етикетні формули початку й закінчення ділової телефонної розмови. За потреби скористайтесь етикетними формулами, поданими в довідці.

Довідка: Я телефоную в такій справі... Я маю повідомити Вам про... Ви просили мене зателефонувати щодо... Вибачте, Ви не зайнят(-ий, -а) зараз? Вибачте, що відволікаю Вас від справ. Чи не змогли б Ви мене вислухати? Дозвольте висловити свою думку... На мій погляд (на мою думку, як мені здається)... Не зловживатиму Вашим часом (терпінням). У мене все (от і все). Отож домовилися. Вибачте, що потурбував/потурбувала. Вдячний за розмову. Дякую за увагу. Спасибі за допомогу (інформацію). З Вашого дозволу я зателефоную ще. Чекаємо на Ваш дзвінок. Телефонуйте, якщо буде потреба. Завжди радий допомогти.

Підготуйте й запишіть текст однієї з телефонних розмов:

- 1) двох однокласників, один із яких пропустив через хворобу заняття на підготовчому відділенні в університеті;
- 2) брата й сестри, що обмінюються враженнями від цікавої мандрівки;
- 3) юнака/дівчини з людиною похилого віку, що потребує допомоги;
- 4) учня/учениці з класним керівником про реалізацію цікавої ідеї.

Сформулюйте можливі варіанти смс-повідомлень, у яких зверніться з проханням до однолітка, старшої людини, батька/матері.

Розіграйте телефонні розмови у таких ситуаціях:

1. Власник щойно збудованого замиського котеджу телефонує у фірму «Ландшафтний дизайн», щоб запросити спеціаліста для впорядкування прилеглої території.
2. Випускник (випускниця) університету телефонує до центру зайнятості, щоб дізнатися про наявність робочих місць за спеціальністю, яка його (її) цікавить.
3. Юнак (дівчина) телефонує на один із телеканалів, щоб ознайомитися з умовами участі в конкурсі (визначається, якого саме, і придумайте йому назву).
4. Юнак (дівчина) телефонує до фірми, щоб замовити таксі для недільної поїздки на дачу.

Прочитайте текст телефонної розмови. З'ясуйте, чи є в діалозі надлишкова інформація. Обґрунтуйте свою думку.

- Алло, добрий день! Це квартира Тарасенків?
- Так.
- Це Михайло, шкільний приятель Сашка. А можна його до телефону?
- Сашка немає — він зараз на тренуванні з футболу.

— Тренування проходить у нашій школі?

— Так. Воно закінчиться десь за півгодини.

— Дуже добре! То я зустріну його біля школи. Я маю повернути йому енциклопедію з історії, яку він позичав мені тиждень тому. Я захворів і не ходив до школи цей час, тож не мав змоги віддати книгу і подякувати.

— Зрозуміло. Сашко після тренування піде додому, тож ти теж можеш підійти одразу сюди.

— Дякую, але я не знаю точно, де ви живете, тому я краще зустріну Сашка біля школи. А якщо раптом ми не зустрінемося, перекажіть йому, будь-ласка, щоб він мені перетелефонував.

— Добре, Михайле!

— Дякую Вам!

— Нема за що.

— До побачення!

Прочитайте текст телефонної розмови, по-різному інтонуючи її. Яке значення має правильна інтонація?

— Алло! Це Наталка Іванченко. Можна Олену до телефону?

— Привіт, Наталко, це ж я!

— О, вибач не впізнала. Ти сьогодні ввечері вільна? Я хотіла запросити тебе до себе — буде невеличка вечірка.

— Як цікаво! О котрій годині?

— Починаймо о шостій. Я приготую дещо смачненьке, а потім подивимось новий фільм.

— Думаю, я зможу прийти. А багато гостей буде?

— Ні, ще Тетяна й Оксана з братом. Ти його знаєш?

— Миколу? Знаю. Ми з ним разом до музичної школи ходимо.

— От і добре, що всі одне одного знають, тож має бути цікаво. То ти прийдеш?

— Так, із задоволенням. Тобі потрібна якась допомога у приготуваннях?

— Ні, дякую, все буде просто й невимушено. Упораюсь! Чекаю на тебе о шостій! Бувай!

— Дякую! До вечора!

Перевірте, чи знаєте ви номери телефонів, які повинен знати кожен. Допишіть останню цифру. Це телефони спеціального виклику, тому вони працюють цілодобово.

10_ — пожежна служба; 10_ — поліція; 10_ — швидка медична допомога;

10_ — газова служба; 10_ — довідкова служба.

** Прочитайте зразки можливих спеціальних викликів. Розкажіть про важливість їх. Висловіть своє ставлення до тих, хто вдається до розіграшів, жартів, викликаючи ту чи ту службу.*

I.

— Алло! Це швидка допомога?

— Так.

— Прийміть, будь ласка, виклик.

— Адреса?

— Вулиця Шевченка, 10, кв. 48. Браженко Оксана, 56 років. Це моя бабуся, у неї різкий біль у ділянці серця, вона важко дихає.

Чекайте. Швидка вже виїжджає.

II.

— Алло! Пожежна охорона?

— Так, черговий Печерського району слухає вас.

— У квартирі будинку, що розташований навпроти, пожежа! Приїжджайте!

— Назвіть адресу.

— Вулиця Соборна, будинок 13, квартира на п'ятому поверсі.

Виклик прийнято. Чекайте.

III.

— Довідка. Слухаю вас.

— Доброго дня! Підкажіть, будь ласка, номер кас (довідки) залізничного вокзалу.

— Хвилинку! 27-16-31.

— Дякую. До побачення!

IV.

— Доброго дня! Таксі «Престиж», слухаю.

— Доброго дня! Можна замовити таксі?!

— Так, є вільні машини. Звідки їхати?

— вул. Литвиненка, 18, 3-ій під'їзд.

— Куди їхати?

— На Козацьку, 142.

— За десять хвилин — чорна «шкода». Вартість поїздки — 70 гривень.

— Дякую.

Матеріали для вчителя:

Цікаві факти про мобільний телефон/смартфон

ці. Важив він 500 г. Перший смартфон поєднував у собі функції звичайного телефона та комп'ютера, мав сенсорний дисплей. Коштувала ця радість 899 \$. Найдорожчим телефоном у світі (на 2013 рік) вважався iPhone 4 «Diamond Rose Edition», який створив британський ювелір Стюарт Хьюз. Така «трубочка» коштувала близько 5 млн. фунтів (це орієнтовно вісім мільйонів доларів). Уже з назви можна зрозуміти, що цей телефон прикрашено діамантами. Крім того, виготовлений він із рожевого золота.

II. А чи знаєте ви, що поява мобільних телефонів викликала не лише загальну радість, а й спричинила нові психічні хвороби: *телефонофобію* (її симптоми — страх, боязнь розмовляти по мобільному телефону) *номобію* (страх опинитися поза зоною доступу або без мобільного в руках), *фригенсофобію* (боязнь того, що мобільний здатний зашкодити головному мозку людини); *рингофобію* (її симптоми: людина чує мелодію свого телефону і їй здається, що хтось їй телефонує, але насправді це не так).

III. Етикетні формули телефонної розмови (Див. **Таб. 1**)

Таблиця 1

Етапи телефонної розмови	Фрази
Встановлення зв'язку (привітання, представлення)	Доброго дня... Мене звати... Я такий-то (така-то). Перепрошую, з ким я розмовляю? Попросіть, будь ласка...
Повідомлення мети розмови	Я телефоную в такій справі...У мене до Вас така справа... Маю до Вас прохання... Я хочу повідомити Вам, що... Ви просили зателефонувати...
Виклад справи	Я маю на увазі...Ви мене не зовсім зрозуміли...
Кінець розмови (висловлення вдячності, прощання)	У мене все. Отож домовились. Дякую за увагу. Щиро вдячний Вам за розмову. Вибачте, що потурбував. Не зловживатиму Вашою увагою (Вашим часом). З Вашого дозволу зателефоную ще. Чекатиму Вашого дзвінка. Телефонуйте в разі потреби.

Найперший прототип мобільного телефона створила американська компанія Motorola. А її інженер Мартін Купер став першою людиною, яка зателефонувала по мобільному. Відбулося це в 1973-му році на одній із вулиць Нью-Йорка. Мартін телефонував своєму конкурентові з корпорації AT&T, щоб розсердити його. Як згадає сьогодні Мартін Купер, той історичний дзвінок він здійснив за допомогою телефона, схожого на цеглину. Розміри першого мобільного були такі: висота — 22,5 см, товщина — 12,5 см, ширина — 3,75 см. Перша в світі «мобілка» важила близько кілограма. У апарата не було дисплея. Батарея телефона давала йому змогу працювати в режимі очікування до 8 годин, а в режимі розмови — до однієї години. Заряджати телефон потрібно було досить довго (близько 10 годин). Коштував перший мобільний дуже дорого — 3995 \$. Цікаво знати, що перше смс-повідомлення з телефону на телефон відправили у Фінляндії в 1993-му році. З 1996-го року німецька компанія Siemens почала виготовляти телефонні апарати з диктофоном і кольоровим дисплеєм. У 2000-му році в Японії з'явилися апарати із вбудованою фотокамерою та mp3- плеєром.

Найперший у світі смартфон з'явився в 1993-му ро-

Тест: Залежність від мобільного телефона/смартфона (Див. **Таб. 2**)

Результати: Якщо у вас більше варіантів відповідей

A — мобільний телефон вам потрібен для того, щоб зателефонувати, писати й отримувати повідомлення. Отже, залежності тут немає.

B — ви використовуєте мобільний телефон у розумних межах. У житті ви цінуєте не кількість, а якість. Мобільний для вас — звичний, потрібний і зручний предмет, без якого розв'язувати багато проблем було б значно складніше. Водночас ви чудово розумієте недоліки «мобільного друга», адже він ніколи не замінить вам живого спілкування.

Якщо у вас більше варіантів відповідей **B**, то ви — «просунутий» користувач! Ви прагнете все дізнатися й усього навчитися, цінуєте кожну вільну хвилину й хочете взяти від життя все. Мобільний телефон/смартфон — ваша права рука, без нього життя зупиняється. Але будьте обережні! Із друга він цілком може легко перетворитися на ворога.

Якщо у вас більше варіантів відповідей **Г**, то від мобільного у вас залежність очевидна. Треба терміново вживати заходів! Постарайтеся зрозуміти, чому це

<p>1. Коли у вас з'явився мобільний телефон? А) менше року тому; Б) 2-3 роки тому; В) 5-7 років тому; Г) не пам'ятаю...</p> <p>2. Ви придбали його, тому що ... А) це не предмет розкоші, а потрібна річ. Б) жити без мобільного зараз ніяк не можна; В) треба отримувати від життя задоволення; Г) у мене все має бути модним і сучасним;</p> <p>3. Чи знаєте ви всі функції й можливості вашого телефону/смартфона? А) ні, мені це не потрібно; Б) маю загальне уявлення; В) знаю, але не досконало; Г) ще б мені цього не знати!</p> <p>4. На скільки відсотків ви використовуєте ці можливості? А) 5-10% (телефон створено для того, щоб телефонувати!); Б) 10-40% В) 40-80% Г) 80-100%</p> <p>5. Як довго ви зазвичай розмовляєте по мобільному телефону/смартфону? А) Що менше, то краще; Б) кілька хвилин, лише для з'ясування суті питання; В) не менше 5-10 хвилин; швидше не можу; Г) простіше відповісти, скільки хвилин у день я не розмовляю по телефону!</p>	<p>6. Чи багато грошей ви витрачаєте на оплату розмов? А) не дуже (треба економити!); Б) я витрати планую й дотримуюся; В) зазвичай більше, ніж планувалося; Г) на таке задоволення грошей не шкода!</p> <p>7. Коли лягаєте спати, де ви залишаєте мобільний/смартфон? А) там, де завжди – у шафі; Б) там, де ношу його протягом дня (сумка); В) на тумбочці поруч із ліжком, користуюся ним як будильником; Г) під подушкою!</p> <p>8. Як часто ви міняєте телефони? А) а навіщо їх міняти? Б) орієнтовно один раз на 5 років; В) не рідше ніж 1 раз на рік. Г) іще частіше.</p> <p>9. Ви міняєте телефон, коли...? А) він ламається; Б) швидко розряджається, застаріває; В) хочеться кращого, з новими можливостями ... Г) щойно з'являється нова модель ...!</p> <p>10. Коли ви забуваєте мобільний удома ... А) не страшно, навряд чи мені хто зателефонує. Б) прикро, та ввечері перевірю дзвінки; В) напевно, треба повернутися ... Г) цього не може бути: я ніколи забуваю телефон!</p>
--	---

«диво техніки» замінює вам багато інших радощів життя.

Зазначимо, що подані матеріали не вичерпують проблеми вивчення мовленнєвих жанрів повною мірою. Багато аспектів потребують ретельної уваги з боку дослідників, а можливо, і спеціальних досліджень. Таким, зокрема, є створення методичної моделі мовленнєвих жанрів, системи завдань і вправ, що сприятиме оволо-

дінню мовленнєвими жанрами на уроках української мови в старшій школі.

Упровадження мовленнєвих жанрів у шкільну практику здобувачів освіти є дієвим механізмом перетворення мовних знань і набутих умінь в ефективне володіння ними відповідно до комунікативного наміру й відповідної ситуації спілкування.

Література

1. Галаєвська Л.В. Вивчення мовленнєвого жанру осуду на уроках української мови в старшій школі. *Українська мова та література*. 2020. №2. С. 9-13.
2. Голуб Н. Б. Мовленнєві жанри на уроках української мови у 8-9 класах. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 1. С. 13-19.
3. Китайгородская Г.А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам. М. : МГУ, 1986. 175 с.
4. Леонтьев А.А. Психология общения 2-е изд., испр. и доп. Смысл, 1997. 365 с.
5. Ляховицкий М.В. Структура речевой ситуации и ее реализация в учебновоспитательном процессе. *Иностранные языки в школе*. 1984. № 2. С. 18-23.
6. Матусевич Л. М. Статус категорії «мовленнєвий жанр» у сучасній лінгвістиці. *Молодий учений*. 2017. № 4-3. С. 155-158.
7. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. 2-ге вид., випр. і перероб. К. : Ленвіт, 2002. 328 с.
8. Мирошніченко А.Л. Навчання усного мовлення. *Українська мова та література*. 2004. № 31. С. 9-13.

ПЕРЕВІРКА ЯКОСТІ ЗНАНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ З МОРФОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ПРОФІЛЬНОМУ РІВНІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ)

*Алла ОЛІЙНИК,
аспірантка кафедри української мови
Гуманітарного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка
вчитель-методист школи I-III ступенів №9
Оболонського району м. Києва*

У статті проаналізовано ефективність перевірки якості знань старшокласників з морфології української мови на профільному рівні в умовах дистанційного навчання на різних інтернет-платформах.

Автор дослідила роботу учнів з української мови в умовах дистанційного навчання та зробила висновки, що така форма навчання сприяє розвитку індивідуалізації навчання, позитивно впливає на розвиток навичок роботи в різних інтернет-платформах, сприяє здійсненню диференціації та індивідуалізації навчання, виховує вміння працювати самостійно та в групах, є передумовою оволодіння знаннями, вміннями та навичками, матиме позитивні результати за умови, що старшокласники, спираючись на здобуті знання, самостійно виконуватимуть навчальні завдання.

Ключові слова: перевірка якості знань, дистанційне навчання, ТЗН, інтернет-платформи, презентаційні проекти, інтернетні джерела, відеоповідомлення, форма навчання.

Постановка проблеми. Сучасні життєві реалії вимагають якісної системи освіти й виховання особистості, яка здатна до самоосвіти, самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах трансформаційних змін динамічного суспільства, а також вільно володіє державною мовою. Тому перевірка успішності засвоєння навчального матеріалу, зокрема, з морфології української мови, повинна бути спрямована на підвищення індивідуалізації навчання, перевірки морфологічної грамотності старшокласників. Тож цілком обґрунтованим є інтерес до шляхів ефективності впровадження перевірки якості знань з морфології української мови на профільному рівні в умовах дистанційного навчання.

Аналіз наукових досліджень. Проблема підвищення якості знань залишається ключовим поняттям сучасної освіти, тому питання перевірки засвоєння здобувачами освіти навчального матеріалу з української мови завжди було актуальною для педагогічної теорії та шкільної практики й належить до найбільш досліджуваних педагогічних проблем. Аналіз теоретичних та практичних досліджень з педагогіки, психології, психолінгвістики, лінгводидактики показав, що питання контролю

знань порушують українські та зарубіжні вчені. У педагогіці сутність контролю, його види та функції дослідили та обґрунтували Ш. Амонашвілі, І. Лернер, М. Пирогов, В. Полянський, Л. Рісс, Н. Талізінна, К. Ушинський, М. Фіцула, М. Ярмаченко та ін.

Психологічні основи здійснення контролю знань, умінь та навичок учнів були в центрі уваги О. Божович, Д. Ельконіна, М. Єпішевої, Г. Костюка, О. Леонтьєва, Н. Менчинської, С. Рубінштейна, М. Скаткіна, К. Сорочіна, Л. Фрідмана та ін.

Поточний та тематичний види контролю стали предметом розгляду М. Баранова, Г. Блінова, О. Горошкіної, Л. Григорян, Н. Дикої, Т. Донченко, Л. Зоріної, В. Капінос, С. Карамана, О. Караман, А. Купалової, Т. Ладженської, В. Новосолової, Є. Перовського, В. Полонського, О. Савченко, Л. Требуховської, Т. Чижової та ін.

Тестування як вид перевірки знань глибоко досліджували О. Авраменко, О. Горошкіна, В. Жовтобрюк, С. Молочко, В. Новосолова, Л. Плетньова, Л. Скуратівський, Н. Соловей.

Питання оцінювання як невід'ємної частини контролю розглядалися у працях Н. Бібік, Г. Єгорова, М. Соловейчик, С. Стрілець, Л. Талаласової, В. Яценко та ін.

У сучасній лінгвістиці до контролю традиційної освіти зверталися вітчизняні мовознавці: П. Атаманчук, О. Бургій, З. Бакум, О. Горошкіна, Н. Дика, Т. Донченко, С. Караман, О. Караман, О. Копусь, О. Кучерук, Л. Мацько, М. Пентилюк, Г. Швець та ін.

Проблемам з питань розвитку дистанційної освіти присвячені роботи багатьох зарубіжних науковців, таких як: Р. Деллінг, Г. Рамбле, Д. Кіган, М. Сімонсон, М. Мур, А. Кларк, М. Томпсон; відповідно вітчизняними, зокрема, О. Андреев, Г. Козлакова, І. Козубовська, В. Олійник, Є. Полат, А. Хуторський. Проте перевірка якості знань старшокласників з морфології української мови на профільному рівні в умовах дистанційного навчання не була предметом спеціального дослідження, що й зумовило актуальність нашої розвідки.

Мета статті: визначити шляхи реалізації перевірки знань старшокласників з морфології української мови на профільному рівні в умовах дистанційного навчання.

Викладення основного матеріалу. Перевірка якості засвоєного матеріалу з морфології української мови в умовах дистанційного навчання є важливим аспектом

шкільного навчання, адже допомагає з'ясувати рівень засвоєння учнями знань з тієї чи тієї теми, розкрити індивідуальні здібності учня як суб'єкта навчального процесу, що здатний будувати власні висловлення, виконувати індивідуальні, групові та колективні завдання різних типів, тести, диктанти тощо.

Поняття «дистанційне навчання» було сформульоване вченими М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк, і Д. Кіган. Воно передбачає викладання та перевірку навчального матеріалу вчителем віддалено у просторі та часі від учнів засобами новітніх комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. При цьому роль учителя дещо змінюється — від посередника в передачі старшокласникам абстрактних знань, зокрема з морфології, до консультанта та координатора, який допоможе їм розібратись у великій кількості інформації та досягти потрібних результатів, а учні формують у собі здатність займати активну особистісну позицію під час здобування нових знань, постійно аналізуючи та осмислюючи власний досвід.

Дистанційна форма навчання, зокрема перевірка якості знань старшокласників, передбачає створення й використання єдиного для вчителя й учнів інформаційно-освітнього середовища так, щоб учень мав вільний доступ до всіх запропонованих учителем інформаційних джерел та засобів, потрібних для засвоєння знань з морфології. Для цього є велика кількість необхідних інтернет-платформ, як-от: Viber, Skype, ZOOM, Google Classroom, Instagram, Telegram, Whats App тощо, що дає можливість учителю швидко відправляти повідомлення, завдання, презентації, вести обговорення тієї чи тієї лінгвістичної проблеми, відповідати на запитання, проводити консультації, бесіди, диспути на теми, пов'язані з морфологічними явищами.

На думку вітчизняних та зарубіжних учених (Ю. Бабанський, М. Башмаков, В. Безпалько, Дж. К. Джонс, О. Киричук, Л. Лісіна, В. Лозова, М. Махмутов, Є. Пассов, Є. Полат, О. Пометун, Г. Селевко), застосування технічних засобів, зокрема, в умовах дистанційного навчання, є не лише ефективним джерелом засвоєння знань з української мови, а й засобом узагальнення та перевірки вивченого, що сприяє розвитку пізнавальних інтересів старшокласників, свідомому відтворенню вивченого, наприклад, з морфології.

Досвід учителів-практиків доводить, що дистанційне навчання спрямоване на самостійну роботу старшокласників, розвиває їхню увагу та виробляє здатність до осмисленого засвоєння знань, які активізуються у прагненні до практичної діяльності, а також ініціативності, критичності, особистої відповідальності за свою діяльність. Так, учні можуть писати вчителю й один одному меседжі (листи-повідомлення), обмінюватись відеодзвінками, розміщувати лінгвістичну інформацію про результати дослідів та спостережень над морфологічними явищами в особистих або групових (класних) акаунтах тощо. Тому перевірка знань з морфології в умовах дистанційного навчання є не лише завершальним етапом в оволодінні повним змістовим блоком, а й своєрідною сполучною ланкою в системі навчальної діяльності старшокласників, що допомагає вчителю контролювати рівень засвоєння навчального матеріалу безпосередньо під час його опрацювання, наприклад, у процесі відеоконференції в ZOOM. При цьому хотілось би зазначити, що відеоконференція, проведена учителем в ZOOM, буде більш успішною, якщо міститиме відеповідомлення, лайфхаки, презентації,

ігрові завдання тощо, оскільки зробить цей урок більш насиченим, динамічним, креативним та цікавим для сприйняття учнями, мотивуватиме їх до вивчення морфології української мови.

Практичний досвід, набутий вчителями у процесі дистанційного навчання, переконує, що одним із найпоширеніших видів контролю засвоєння старшокласниками знань з морфології було тестування, яке учні мали можливість пройти на різних платформах, як-от: «На урок», Google Classroom, ZOOM, Viber тощо. Розроблені вчителем тести базуються на матеріалі конкретної теми або всього розділу та використовуються для перевірки рівня сформованості вмінь і навичок з морфології. Крім того, учитель керує часом, який сдобувачі освіти повинні будуть витратити на проходження цього тесту, а після його проходження зможуть побачити свої результати. Обговорення результатів тестування та аналіз помилок можна проводити на будь-якій із зазначених вище платформ індивідуально або зі спільнотою всіх учасників тестування (за вибором учнів).

Ефективність роботи на безкоштовному сервісі в Google Classroom було практично доведено під час дистанційного навчання старшокласників на карантині. У процесі роботи на цій платформі учитель та учні можуть ефективно організувати роботу з вивчення морфології в кожному окремому класі, оскільки всі учасники цього навчального осередку мають можливість обмінюватись потрібною інформацією (наприклад, надсилати лайфхаки, у яких міститься цікаве запитання з морфології, одне з яких: *чи замислювались Ви над тим, чому, вивчаючи давню історію ми говоримо Риму, але хочемо поїхати до сучасного Рима, а також поїхати до Алжиру та побачити красоти Алжира? Поясніть написання грама-тичних форм у цих власних назвах та чекати лайфхак-відповідь, яка звучить приблизно так: коли йдеться про назву країни, то іменники II відміни мають закінчення — у, тому Давнього Риму, Алжиру, а якщо маємо на увазі назву міста, то вживаємо закінчення — а, тому поїхати до столиці Італії Рима та до столиці Алжиру Алжира.*), а також виконувати вправи, дослідницькі й ігрові завдання, тести, надіслані вчителем, які дають можливість узагальнити, систематизувати або перевірити вивчене учнями з морфології. На цій платформі учитель не лише може розмістити потрібну для вивчення або контролю інформацію, а й перевірити якість виконання запропонованих завдань учнями, повідомити кожному з них результат (в особистий акаунт) та проаналізувати помилки індивідуально або з усією групою учасників спільноти.

Практичний досвід учителів засвідчує, що різні форми перевірки якості знань старшокласників з морфології у процесі дистанційного навчання, яке учитель має можливість провести на одній із платформ (Viber, ZOOM, Google Classroom тощо), дають йому можливість звернути увагу не лише на якість знань, глибину розуміння матеріалу, а й на швидкість мислення, особливості пам'яті, рівень володіння словом та уміння висловлювати свої думки. Тому створення старшокласниками творчих робіт, складання діалогів, лінгвістичних повідомлень, проектів вважаємо ефективним засобом перевірки якості знань з морфології в умовах дистанційного навчання, оскільки вони уможливають контроль рівня володіння словом й уміння висловлювати свої думки, засвоєння учнями знань про функціонування морфологіч-